

БЪЛГАРСКО СТИХОТВОРЕНИЕ ОТ 1733 ГОДИНА

Боню Ст. Ангелов

Началото на новобългарската поезия обикновено се свързва с първите десетилетия на XIX в., с имената на Димитър Попски, Г. Т. Пешаков и др. Приема се също, че „новата българска поезия възниква извън традициите на средновековната литература. Книжовниците, които в XIX в. поставят началото на модерната българска поезия, нито познават славянобългарската поезия, нито се учат от нея. Техните погледи са насочени към други образци — руската, френската, гръцката, сръбската, румънската поезия, от една страна, и българската народна песен, от друга страна“.¹ Разбира се, правилно е да се смята, че новобългарската поезия не се развива изолирано, сама за себе си, а в тесен допир с поезията на съседни и по-далечни европейски народи — руска, сръбска, гръцка, румънска, френска и пр., от които тя се обогатява както по форма, така и по съдържание.

Такъв допир у нас с културата на други народи е имало и през XVIII в., а не само през XIX в. И този допир е бил една от предпоставките за прогресивно развитие в нашия политически и културен живот. Културните дейци на онази епоха са далече с повече знания и инициативи, отколкото обикновено си ги представяме. Това важи особено за някои от тях. Техният ентузиазъм и широка просветителска дейност спомагат за духовното раздвижване на народа, което тогава се наблюдава.

Идеите на новото време, на просвещението се отразяват между другото и в областта на поезията. Съдържанието и формите на старата средновековна поезия се изоставят, вместо които се появяват нови. Разбира се, преходът у нас е бавен и постепен, а не рязък, поради специфичното наше културно и гражданско развитие.

Обратната постановка на въпроса поставя българската литература в изолірано състояние спрямо другите европейски литератури, оставя я далече от бурното развитие на новото в тях, в плен на традицията и на Средновековието. Конкретното запознаване с материала показва, че това не е така. Новото засяга и поезията. За разлика от средните векове сега все по-често се явяват ръкописи, в които са поместени стихотворения. Показателно явление е, че има ръкописи, съдържащи няколко стихотворения. Разбира се, тези стихотворения в повечето случаи носят белезите на познатата църковно-религиозна поезия. През XVIII в. обаче почват вече да се явяват и стихотворения с друга тематика и друга стихова форма. Такива са напр двете стихотворения, които Дойно Граматик помества към своя препис на Палисиевата „История славяноболгарская“ от 1784 г. Тук той преписва стихотворенията „Песен за цар Крум“ и „Песен за цар Самуил, Косара и Владимир“, творби на далматинския поет Андрия Качич-Миошич. Тяхната тематика е военна и любовна.

Партений Павлович е един измежду българските стихотворци през XVIII в., които въвеждат новото в нея. Роден в град Силистра към края на XVII в., той пъ-

¹ П. Диневков. Литературни въпроси. София 1963, стр 136.

тува много из Балканския полуостров, живее и работи активно сред австрийските сърби, влиза в досег с немци, италианци, маджари, румъни, руси, гърци. Умира през 1760 г. Човек с природно големи интелектуални данни, Партений придобива висока за времето си култура, израз на което е между другото и това, че той владее писмено гръцки и латински език, както и няколко езика на съвременни народи (румънски, руски, сръбски, немски, турски). Книжовното дело на Партений е значителен влог в развитието на нашата литература, макар то все още да не е получило пълна и правилна оценка у нас, да не е достатъчно популяризирано. Особено важни са тук богатата му и ценна автобиография, както и стихотворните му опити.

Според днес познатите вести, оказва се, че Партений е пръв български автор, който пише стихотворение по образец на съвременни нему поетични образци в чужди литератури (главно руска и сръбска). Добре познаващ тези литератури и като човек, нелишен от известни дарования, той опитал перото си и в тази област на литературата.

Доскоро Партений Павлович бе познат само с едно негово стихотворение, не достатъчно оценено в историята на българската поезия, а също и неправилно определяно като ода за руския император Петър Велики. Ако се изхожда от съдържанието на стихотворението, то би трябвало да се счита като ода общо за Русия и би трябвало да носи надслов „Песен за Русия“. Тази песен, както е известно, той поместил в автобиографията си, писана през 1757 г. Може би песента за Русия да е писана тогава, по време на написването на автобиографията. Това е първа поетическа творба, написана от български книжовник и имаща не религиозен, а светски характер. Тя е свързана с бойната слава на руското оръжие, победило не малко иноверци. Бойната тематика е втора характерна особеност на одата, свързана с остро чувствувани нужди в обществения живот на все повече пробуждащите се и ставаци все по-активни южни славяни. Партениевата „Песен за Русия“ се състои от шест четиристишни строфи, стиховете са шестосрични (с незначителни отклонения), написани в хорейчна стъпка. Въведена е също рима между втория и четвъртия стих. Стихотворението действа ударно, приповдигнато. За това спомага преди всичко неговата тема, а също и стилно-езиковите му достойнства.

Второ днес познато стихотворение на Партений Павлович е една прослава на сръбски крале. Доскоро това стихотворение не беше известно като творба на Партений, макар текстът му да е обнародван още през 1910 г. от Беню Цонев.¹ То се намира в ръкопис № 267 на Софийската народна библиотека. Стихотворението е написано курсивно на последния бял лист, прибавен при подвързията на ръкописа, който съдържа служба и житие на крал Стефан Урош, житие на кралица-монахиня Елена, житие на крал Стефан Драгутин и родослов на сръбски владетели. Ръкописът е от XVI—XVII в.

Приписката на Партений, оставена към Рилския хрисовул на цар Иван Шишман, бе ключът за определяне на въпросното стихотворение като творба на Партений. Съпоставката на двата почерка не оставя никакво съмнение за това, че приписката и стихотворението са писани от една и съща ръка. Тази констатация обогатява нашата представа за духовния образ на Партений, разкрива по-пълно интересите и проявите му като книжовник. От този факт смело може да се направи извод, че Партений не е автор само на познатите две стихотворения, а ще е написал и други, които след време, при по-системно преглеждане на старославянски ръкописни и печатни книги (напр. в Рилския манастир, Софийската народна библиотека, Белград и др.), както и на архива на Карловечката архиепископия, биха се открили. Това предстои като задача на нашата наука.

Това стихотворение-прослава Партений написал, както сам означил в приписка на латински език, на 11 май 1733 г. в манастира Николай Чудотворец:

¹ Опис I, стр. 171.

„Haec scripsi in convento sancti Nicolai Miraculosi 1733 maii 24“.
 Манастири на името на този светец има немало, поради което трудно е сега да се уточни къде Партений е писал въпросното стихотворение. Ако се съди по съдържанието на ръкописа — съчинения все за сръбски владетели — би трябвало да се допусне, че той (ръкописът) е писан в сръбски земи, а следователно да се предполага, че и манастирът свети Николай Чудотворец, дето Партений го намерил, спада също към тези земи. Разбира се, никак не е изключено манастирът да е бил из нашите земи. Толкова повече е правдоподобно такова предположение, като се вземе под внимание обстоятелството, че именно през 1733—1734 г. Партений пътува из България. Съгласно бележката му към ръкопис в Черепишкия манастир, в този манастир той е бил през месец юни 1733 г. А стихотворението е означено с дата 24 май същата 1733 г. Близки на Черепишкия манастир са манастирите Батулийски и Сеславски, посветени на Николай Чудотворец. Може би, отивайки или връщайки се от Черепишкия манастир, Партений е посетил някой от тези манастири, дето е намерил ръкописа и написал стихотворението. От по-късни приписки към ръкописа се вижда, че той е бил в София през 1845 г.

След като прочел поместените в ръкописа съчинения за сръбски крале, Партений почувствувал нужда да изрази възторга си от техния живот и дело, да ги посочи като пример за подражание, да ги помоли за помощ от нападенията на „языкоболий лестивных еретиков“... Важна е последната негова фраза, която изразява вяроност към делото на величаните дейци:

Аще бо и часто согрѣшаемъ,
 обаче от васъ никогда же отступаемъ.

Стихотворението има четири куплета, всеки по четири стиха. Стиховете не са ритмични, нито пък е слазен еднакъв брой срички; имат съседна рима. Някои стилни средства (епитети, сравнения, контраст) създават известно лирично настроение, обхваляло твореца. Ето и самата прослава:

Блаженства и славы сподобисте ся, славни,
 Яко Христу богу работасте, прехвалнии.
 Иго его въ малѣ понесосте,
 тѣмъ же въ рай купно внидосте.

Небесныхъ вѣнцовъ тѣзонимении
 Στέφανοι πολῦτίμοι ὑφανοπολίτας
 Вы яко звѣзди присно сияющий,
 на тверди церковнѣй вѣрныхъ озаряющий.

И здѣ царства наследисте ся,
 и тамо царски веселисте ся.
 Но яко на земли всѣхъ помиловасте,
 сице и от вышнихъ насъ възбраняйте.

От нападений и озлоблений языковъ
 и языкоболий лестивныхъ еретиковъ.
 Аще бо и часто согрѣшаемъ,
 обаче от васъ никогда же отступаемъ.¹

¹ При печатането на текста внасям следните буквени замени: і = и; ѿ = я; ѿ = о; γ = у; s = з; . = я.

Десетилетия по-късно Дойно Граматик от Елена продължава поетическата практика на Партений; през 1784 г. той, както вече казах, помества в своя препис на „История славяноболгарская“ две песни, свързани с военните подвизи на цар Крум и с цар Самуил. И в това отношение следователно Партений е първоначален. Той е далечен предходник на новобългарската поезия, която здраво свързва с актуални нужди на своето време, определено я насочва към служба на живота (воспѣвати, пѣти); и толкова по-ясно става това, като се вземе под внимание фактът, че песента му за Русия има борческа (военна) тематика. За голямо съжаление прекрасната инициатива на Партений не намерила продължител; една от причините за това ще да е и обстоятелството, че наскоро след смъртта му никой измежду българите не се издигнал и не добил такава висока култура, каквато имал той. След Партений у нас продължило да се шири средновековното религиозно стихотворство, основно различаващо се от духа и стила на нашия пръв светски поет.

Поетическото творчество на Партений Павлович дава основание да се говори за българска поезия през XVIII в., за свързване на поезията с важни задачи на живота, за емоционално отношение към лични и обществени прояви на живота. Стихотворенията му се отличават от обикнатите преди това (и даже и по негово време) тривиални църковно-религиозни стихове не само по тематика, но и по особености на тяхното изграждане — строфа, рима, стъпка (макар с известни нарушения). А това са характерни особености на поезията от по-ново време. Като е дума за поетическите занимания на Партений също не бива да се забравя, че той е превел от гръцки на черковнославянски език една „Ода за второто Христово пришествие“, написана от гръцкия император Лъв Премъдри. Одата, претърпяла две издания (1760 и 1763 г.), е позната само библиографски, поради което нещо определено за нейните художествени достойнства не мога да кажа.

При по-нататъшни издирвания из наши ръкописи от XVIII в. никак не е изключена възможността да се открият и други стихотворения, подобни на Партениевите. Ясно е следователно, че въпросът за началото на новобългарската поезия трябва да се преразгледа, като безусловно се свърже с появилите се поетични творби в нашата литература през XVIII в. Това е и фактически, и методологически правилно. Такава постановка дава по-ярка и по-пълна представа за българската литература от онази епоха; покрай доминиращите средновековни форми и съдържание почват да се явяват нови елементи, които именно обуславят нейното развитие в следващите десетилетия.

ИЗ ЖИВОТА НА ПЕТКО Р. СЛАВЕЙКОВ В ЦАРИГРАД И ОДРИН

Димо Минев

В Окръжния държавен архив — В. Търново се намира един „Дневник на Панайот Василев Типографов“ (Фонд 65, архивна единица 221), в който откриваме интересни сведения за общественика и учителя Петко Р. Славейков. Авторът на този дневник е описал накратко живота си и предназначава писаното за своите наследници. Той е роден в Търново през март 1854 г. Учил се до първи клас и през 1866 г., когато умрял баща му, напуснал училището. Майка му го дала да учи абаджийския занаят, на който той чиракувал 4—5 месеца. Тогава той се запознал с П. Р. Славейков и следният откъс от неговия дневник разказва за връзките на Панайот В. Типографов със Славейков в Цариград и Одрин.

„През лятото на 1867 г. дойде в Търново Петко Рачов Славейков (същи брат на кръстника ми Панайот Рачев, казанджията) и с още 2—3 момчета от гр. Трявна